

Blaise Pascal: część 2. Rozum, zmysły, serce

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Blaise Pascal, *Myśli*, jw. fragm. 92.
- Blaise Pascal, *Myśli*, jw., fragm. 316.
- Blaise Pascal, *Myśli*, jw., fragm. 479.
- Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Żeleński (Boy), w nowym układzie według wydania J. Chevaliera.
- Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Żeleński (Boy), fragm. 437, w nowym układzie według wydania J. Chevaliera.

Blaise Pascal: część 2. Rozum, zmysły, serce

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Myśli Pascala to jedna z najczęściej wznawianych książek filozoficznych, arcydzieło francuskiej literatury – niedokończone arcydzieło. Może na tym polega właśnie siła *Myśli*. Niedokończone, czyli niepełne tak, jak niepełne jest ludzkie poznanie. Pascal jedynie zarysowuje rozwiązania – mnoży problemy. Mówi nam: „rozum zwodzi zmysły, a zmysły, zmaćone przez wzruszenia, zwodzą rozum.” Mówi: „matematyczna metoda Kartezjusza jest bezużyteczna w stosunku do zagadnień moralności i religii. Kiedy tracimy oparcie, co nam pozostaje?” Na to pytanie Pascal odpowiada: serce.

Twoje cele

- Poznasz poglądy i wątpliwości Pascala zawarte w jego słynnym dziele *Myśli*.
- Zrekonstruujesz Pascalowską krytykę racjonalizmu Kartezjusza.
- Przeanalizujesz relacje między rozumem, wiarą i sercem, opisywane przez Pascala.
- Zastanowisz się, czy Pascala można określić mianem preegzystencjalisty.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Więcej na temat filozofii Pascala znajdziesz w materiałach:

- [Blaise Pascal: część 1. Problemy i wyzwania](#)
- [Blaise Pascal: część 3. Trzcina myśląca](#)
- [Blaise Pascal: część 4. Zakład Pascala](#)
- [Blaise Pascal: część 5. Recepcja i dyskusja](#)
- [Człowiek a nieskończoność – Myśli B. Pascala](#)

Specyfika *Myśli*

Autor formułuje **aforyzmy**, problemy, paradoksy, niejednokrotnie zaledwie zarysowując rozwiązania albo nie podając ich w ogóle. W ten sposób z jednej strony czytelnik zostaje zmuszony do samodzielnego myślenia, z drugiej zaś już w samej formie pracy odzwierciedlona zostaje główna idea filozofii Pascala: intelektualna bezradność i zagubienie człowieka. Czytając *Myśli*, doświadczamy tego, co ich autor zawarł w aforyzmie:

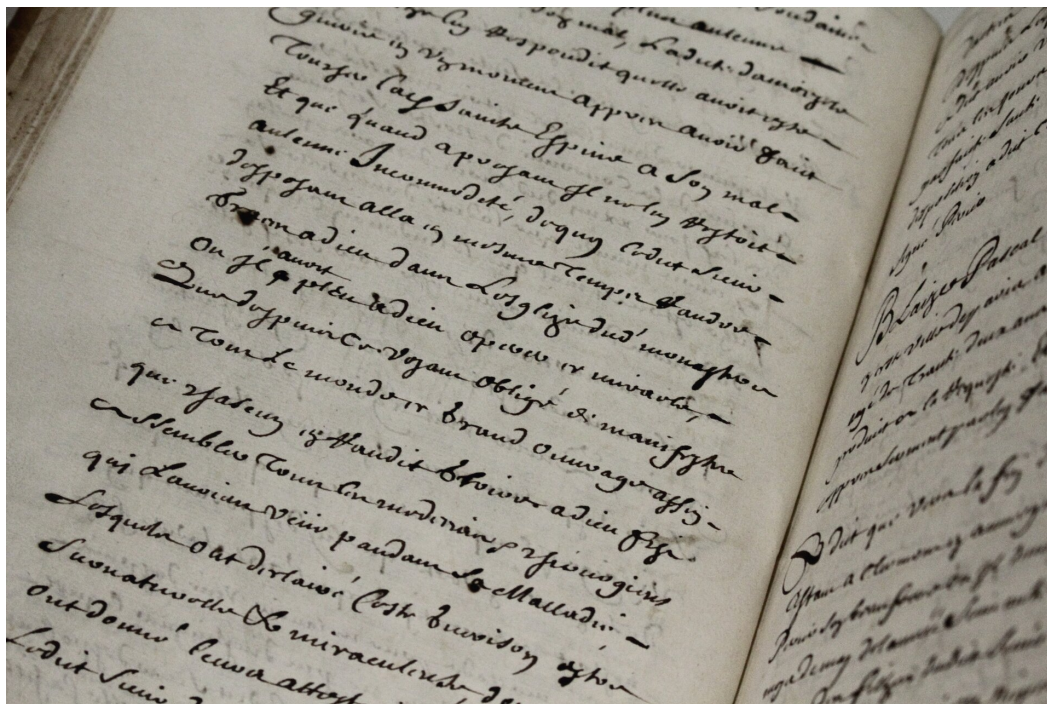
« Blaise Pascal

Myśli

Pożądamy prawdy, a znajdujemy w sobie jedynie niepewność.

Szukamy szczęścia, a znajdujemy jedynie nędzę i śmierć.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Żeleński (Boy), fragm. 437, w nowym układzie według wydania J. Chevaliera.

Rękopis *Myśli* Pascala

Jednym z sekretów niezmiennego powodzenia najważniejszego dzieła Pascala (jednej z najczęściej wznawianych ksiązek filozoficznych) jest jego forma. Trudno przewidzieć, jak wyglądałyby *Myśli*, gdyby udało się je Pascalowi ukończyć. Jednak ich „niedokończoność” okazała się właśnie atutem.

Źródło: ActuaLitté, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Pascal nie stworzył spójnego systemu filozoficznego. Omawiając jego filozofię, koncentrujemy się po prostu na głównych tematach jego refleksji.

Rozum, zmysły, serce

Szczególnie dużo miejsca poświęca Pascal kwestii poznania. Krytykuje Kartezjusza za przecenienie znaczenia metody matematycznej. Píše: „Kartezjusz beżyteczny i niepewny” (*Myśli*, jw., fragm. 195). Nie oznacza to, że Pascal w ogóle tę metodę odrzucał. Uważał wszak, że jej zastosowanie jest bardzo ograniczone.

Beżyteczność Kartezjusza to dla Pascala beżyteczność metody matematycznej w zastosowaniu do zagadnień filozoficznych, moralnych i religijnych. Metoda ta jest skuteczna tylko na obszarze matematyki i logiki. Rozum ludzki, z grubsza rzecz biorąc, to bowiem dla Pascala coś w rodzaju komputera, czyli maszyny do przetwarzania

Doświadczenie jest zawodne wskutek ograniczonych możliwości naszych zmysłów z jednej strony i trudnych do ogarnięcia rozmiarów empirycznego świata z drugiej strony: „Ileż królestw nie wie o naszym istnieniu!” (jw., fragm. 207). W rezultacie wszelkie rozumowanie empiryczne opiera się w pewnym stopniu na przypuszczeniu i prawdopodobieństwie.

danych. Te dane trzeba jednak do niego najpierw wprowadzić. Skąd one pochodzą? Na przykład z doświadczenia.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Pascal zwraca również uwagę na to, że **zmysły i rozum** znajdują się we **wzajemnym konflikcie**. Zmysły zwodzą rozum, rozum zwodzi zmysły. Polega to na tym, że z jednej strony zmysły, jak widać w słynnych argumentach sceptycznych (np. Kartezjusza), mogą nas mylić i oszukiwać, z drugiej zaś strony nasze racjonalne założenia wpływają na wynik doświadczenia – w naszym postrzeganiu bardzo łatwo ulegamy sugestii rozumu i dane zmysłowe dopasowujemy do sformułowanych już zasad:

« Blaise Pascal

Myśli

Nic nie wskazuje mu [tj. człowiekowi – red.] prawdy. Wszystko go myli; te dwie podstawy prawdy, rozum i zmysły, poza tym iż każdej z nich brak szczerości, oszukują się wzajem. Zmysły oszukują rozum przez fałszywe pozory; same padają znowuż ofiarą tegoż oszukaństwa: rozum mści się na nich. Wzruszenia duszy mącą zmysły i stwarzają w nich fałszywe wrażenia. Kłamią i oszukują się na wyprzódki.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, jw. fragm. 92.

Ciekawostka

Sugestia w nauce

Pascal jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę na rolę sugestii i nieświadomości w procesach poznawczych człowieka. Obecnie jest to szeroko znane zagadnienie. David M. Rosenthal (amerykański profesor) poddał swoich studentów eksperymentowi. Polecił im przebadać szczury pod kątem zależności między maścią a inteligencją. Subtelnie im przy tym zasugerował, iż dotychczasowe badania wykazały, że białe szczury są inteligentniejsze niż czarne. Była to nieprawda. Niemniej większość studentów w taki sposób interpretowała wyniki badań, że potwierdziły one tezę o wyższości inteligencji szczurów białych nad czarnymi. Eksperyment ten obrazuje tezę Pascala o wpływie naszych założeń na postrzeganie przez nas rzeczywistości.

Pascal wylicza także inne przeszkody w dochodzeniu do prawdy na drodze rozumu i doświadczenia. Należą do nich: miłość własna, namiętności i ułomność pamięci. Właśnie przez miłość własną, zdaniem Pascala, brak rozumowi i zmysłom szczerości – człowiek nieświadomie faworyzuje poglądy, które mu schlebiają. Poza tym ludzie szukają pewności ze względu na poczucie bezpieczeństwa, a nie ze względu na miłość prawdy. A to, co znajdują, jest zaciemniane przez szaleństwa namiętności:

((Blaise Pascal

Myśli

Wojna domowa w człowieku między rozumem a namiętnościami. Gdyby miał tylko rozum bez namiętności... Gdyby miał tylko namiętności bez rozumu... Ale mając jedno i drugie, nie może istnieć bez wojny, ile że nie może być w zgodzie z jednym, nie wydając zarazem wojny drugiemu: tak więc jest wciąż w rozdwojeniu i sprzeczności z sobą.

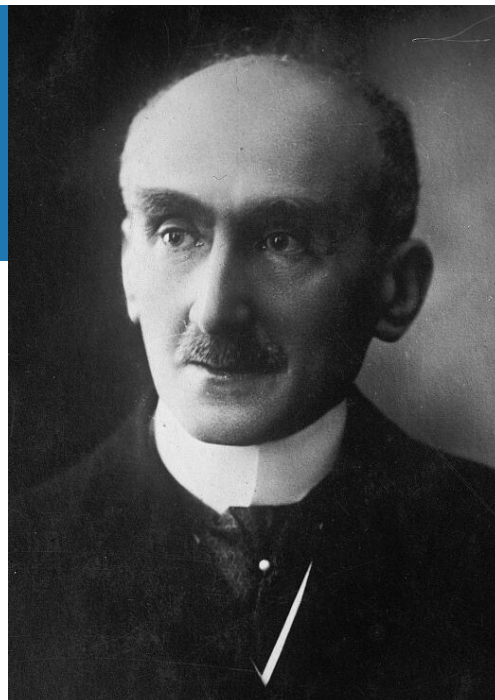
Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, jw., fragm. 316.

Taki jest oto obraz możliwości poznawczych człowieka. Co nam pozostaje? Jeżeli dane pochodzące ze zmysłów są niepewne i ograniczone, to skąd czerpać pewność, co może być źródłem oparcia? Odpowiedź Pascala zawiera się w jednym słowie: **serce**. Pascal zauważa, że oczywistość wyjściowych pojęć matematycznych i geometrycznych takich jak przestrzeń, liczba czy równość jest pojmowana przez nas wprost, bez pośrednictwa rozumu i nie wymaga dowodzenia. Dzisiaj nazywamy takie poznanie intuicyjnym. Pascal używał natomiast terminów: serce, wola, instynkt, a nawet natura. Rozciągnął też zakres kompetencji serca na kwestie religijne i moralne. Tak jak oczywiste samo przez się jest dla nas pojęcie przestrzeni czy czasu, tak, zdaniem Pascala, oczywistymi są prawdy moralne i religijne.

Intuicjonizm

Intuicjonizm to stanowisko epistemologiczne głoszące, że intuicja odgrywa kluczową rolę w procesach poznawczych człowieka. Za głównego przedstawiciela intuicjonizmu uważa się francuskiego filozofa **Henriego Bergsona** (1859–1941). Jako jego poprzedników wymienia się Plotyna, św.

Augustyna i Blaise'a Pascala. Polskim reprezentantem tego stanowiska był Henryk Elzenberg, który jednak ograniczał rolę intuicji do poznania istoty wartości.

Źródło: Henri Manuel, <http://commons.wikimedia.org>, domena publiczna.

« Blaise Pascal

Myśli

Poznajemy prawdę nie tylko rozumem, ale i sercem, w ten sposób znamy pierwsze zasady i na próżno rozumowanie, które nie ma w tym udziału, sili się je zwalczyć.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, jw., fragm. 479.

Poznanie człowieka powinno przebiegać w ten sposób, że serce wychwytuje podstawowe zasady, a rozum wyciąga z nich logiczne konsekwencje. Z tej właśnie perspektywy filozofia Pascala stanowi przeciwdziałanie nadużyciom rozumu. W jednej ze swoich przygód tytułowy bohater powieści Rudolfa Ericha Raspe'a – Baron Münchhausen – wyciąga sam siebie z bagna za włosy wbrew oczywistym prawom grawitacji. Czymś takim jest dla Pascala rozum Kartezjański – dojść na drodze rozumu do fundamentalnych prawd, w tym dowieść istnienia Boga, jest równie niemożliwe, jak wyciągnąć siebie samego z bagna za włosy.

Polecenie 1

Na czym polega różnica między wątpieniem w możliwości poznawcze u Kartezjusza i u Pascala?

Polecenie 2

Jakich argumentów używa Pascal, żeby podważyć Kartezjańską wiarę w rozum? Jak można odeprzeć jego zarzuty?

Polecenie 3

Jak potocznie rozumie się dzisiaj pojęcie intuicji, a jak rozumiał je Pascal? Na czym polega różnica pomiędzy tymi ujęciami?

Słownik

aforyzm

(gr. *aphorismós* – oddzielenie, określenie, definicja) zwięzłe sformułowanie ogólnej myśli moralnej, filozoficznej, psychologicznej, estetycznej, politycznej i innej, łączące odkrywczność spojrzenia z wyrazistością stylu

rozumowanie empiryczne

wnioskowanie polegająca na dokonywaniu obserwacji oraz eksperymentów i wyprowadzaniu na tej podstawie uogólnionych hipotez

serce

w poglądach Pascala przeciwstawienie rozumu, synonim uczucia i intuicji; tylko sercem człowiek może odczuć swój tragiczny los, zarazem własną wielkość i nicość

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Na podstawie tekstu wyjaśnij, jaka jest – zdaniem Pascala – rola serca w poznaniu.

Jean Baptiste de Champaigne, *Blaise Pascal*, ok. 1690

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2

Omów własnymi słowami, jak widzi Pascal zależność pomiędzy wiarą, sercem i rozumem.

Film

Pokaż ćwiczenia:

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem edukacyjnym. Stwórz mapę myśli, w której przedstawisz dokonania Blaise'a Pascala na gruncie filozofii i nauki.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D2oGJtG5m>

Film *Krytyka koncepcji Pascala jako egzystencjalistycznej*.

Wykłada prof. Jan Hartman. Rozmowę prowadzi Edward Pasewicz.

Film nawiązujący do treści materiału

Ćwiczenie 1

Które z podanych stwierdzeń są poprawne?

- Pascal w historii zasłynął głównie dzięki autorstwu *Myśli*.
- Pascal był prekursorem zindywidualizowanego pisania o doświadczeniu religijnym. W późniejszej myśli egzystencjalistycznej w podobny sposób pisał np. Soren Kierkegaard.
- Niezależnie od kontekstu Pascala możemy uznać za preegzystencjalistę.
- Pascal przez wzgląd na filozoficzną refleksję nad osobistymi doświadczeniami jest często przedstawiany jako prekursor egzystencjalizmu.
- Indywidualizm Pascala polega m.in. na eksponowaniu poczucia znikomości człowieka jako jednostki.

Ćwiczenie 2

Zastanów się, na jakiej podstawie można przedstawiać Pascala jako prekursora egzystencjalizmu.

Ćwiczenie 3

Zdaniem prof. Hartmana szerszym zjawiskiem od samego egzystencjalizmu jest zjawisko indywidualizmu. Opisz, na czym ono polegało w filozofii Pascala.

Polecenie 2

Napisz rozprawkę na temat: Czy można pogodzić serce z rozumem? Postać i dokonania Blaise'a Pascala.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Blaise Pascal: część 2. Rozum, zmysły, serce

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

4. Blaise Pascal. Uczeń:

- 1) objaśnia pascalowskie rozróżnienie porządku rozumu i porządku serca;
- 2) wyjaśnia, na czym w ujęciu Blaise Pascala polega wielkość i nędza człowieka;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia poglądy i wątpliwości Pascala zawarte w *Myślach*;
- rekonstruuje pascalowską krytykę racjonalizmu Kartezjusza;
- dokonuje analizy relacji między rozumem, wiarą i sercem, opisywanej przez Pascala;
- analizuje związek Pascala z filozofią egzystencjalną.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;

- drama;
- ilustracja interaktywna;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Blaise Pascal: część 2. Rozum, zmysły, serce” z zaleceniem przeczytania jego treści przed lekcją. Wybrany uczeń przygotowuje kolaż lub mem będący ilustracją lub komentarzem do e-materiału. Uczeń powinien umieć uzasadnić swoją interpretację.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Jak rozumiesz sformułowanie „rozum zwodzi zmysły, a zmysły, zmałowane przez wzruszenia, zwodzą rozum”?

Faza realizacyjna:

1. **Drama.** Nauczyciel prosi uczniów, aby utworzyli czteroosobowe zespoły, które będą pracować metodą dramy w wyznaczonym czasie.
Zadaniem każdej grupy będzie przygotowanie krótkiego reportażu lub fragmentu programu informacyjnego na temat: „Kartezjusz beużyteczny i niepewny” – rozmowa z B. Pascalem. Uczniowie wcielą się w różne role np. dziennikarza-komentatora w studiu telewizyjnym (może być ich dwoje), dziennikarza przeprowadzającego wywiad (może być ich dwoje), osoby, z którą będzie przeprowadzany wywiad (może być ich dwoje). Uczniowie muszą zaplanować i przygotować swoje wypowiedzi

i zaaranżować przestrzeń sceniczną. Podczas przygotowania grupy będą mogli korzystać z internetu.

Każda grupa odgrywa swoją scenkę na forum klasy, a po zakończonych prezentacjach uczniowie dzielą się wrażeniami i dyskutują. Nauczyciel też podsumowuje wykonaną przez poszczególne grupy pracę.

2. Praca z multimedium. Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Ilustracja interaktywna”, a następnie odczytuje polecenia:

– *Na podstawie tekstu opisz, jaka jest zdaniem Pascala rola serca w poznaniu.*

– *Jak widzi Pascal zależność pomiędzy wiarą, sercem i rozumem?*

Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązania i spostrzeżenia na forum klasy.

3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film”.

Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do polecenia nr 1 i ćwiczeń nr 1–2. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.

2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz rozprawkę na temat: Czy można pogodzić serce z rozumem? Postać i dokonania Blaise'a Pascala.

Materiały pomocnicze:

- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.
- *Słownik-przewodnik filozoficzny. Osoby, problemy, terminy*, oprac. zbiorowe, Lublin 2012.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Ilustracja interaktywna” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.